

EMINESCU, LUMEA VALORILOR ȘI NOI, POSTMODERNII

Aliona GRATI

acad. Mihai CIMPOI

Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii

Rezumat. Dialogul realizat de Aliona Grati cu academicianul Mihai Cimpoi, cunoscut ca eminescolog, pune în discuție aspectele neexplorate ale operei eminesciene, cum ar fi filosofia și axiologia lui Eminescu, subliniind necesitatea de a studia în profunzime publicistica și poeziile inedite ale poetului. Se menționează că, în ciuda cercetărilor realizate, există încă zone în eminescologie care așteaptă să fie investigate, în special în ceea ce privește impactul filosofic și estetic al operei. De asemenea, în cadrul acestei discuții, Mihai Cimpoi reflectează asupra mitului Eminescu, considerându-l un fenomen în continuă dezvoltare, legat de idealurile romantismului și de viziunea filosofică profundă asupra lumii. Se subliniază importanța înțelegerii operei eminesciene prin prisma contrastelor și armonizării contrariilor, elemente esențiale ale gândirii poetului. În plus, se evidențiază influența academicianului Mihai Cimpoi asupra formării unor cercetători și asupra dezvoltării eminescologiei, mai ales în orașele și centrele academice din România și Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: Eminescu, postmodernism, poezie, filosofie.

Eminescu, the World of Values, and Us, the Postmoderns

Abstract. The dialogue conducted by Aliona Grati with academician Mihai Cimpoi, renowned as an Eminescu scholar, addresses the unexplored aspects of Eminescu's work, such as his philosophy and axiology, emphasizing the need for an in-depth study of the poet's journalism and unpublished poetry. It is mentioned that, despite the research already conducted, there are still areas within Eminescu studies that await further investigation, particularly regarding the philosophical and aesthetic impact of his work. Furthermore, in this discussion, Mihai Cimpoi reflects on the myth of Eminescu, considering it a phenomenon in continuous development, connected to the ideals of Romanticism and to a profound philosophical worldview. The importance of understanding Eminescu's work through the lens of contrasts and the harmonization of opposites – essential elements of the poet's thinking – is underlined. Additionally, the influence of academician Mihai Cimpoi on the formation of distinguished researchers and the development of Eminescu studies, especially in the academic centers of Romania and the Republic of Moldova, is also highlighted.

Keywords: Eminescu, postmodernism, poetry, philosophy.

AG: Domnule academician Mihai Cimpoi, sunteți autorul unei lucrări de referință care sintetizează viața, opera și influența lui Mihai Eminescu asupra culturii, societății și asupra generațiilor de cercetători – în primul rând din domeniul literaturii, dar și din alte discipline umaniste. Așa cum bine se știe, aveți un număr impresionant de lucrări, dintre care multe sunt dedicate personalității și operei eminesciene (unul dintre titluri – *Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii* – este preluat, cu îngăduința dumneavoastră, ca temă a acestui interviu), prin care ați obținut recunoaștere națională și prestigiu internațional, fiind consacrat ca eminescolog în lume. Prin urmare, aveți cunoștințe cuprinzătoare, enciclopedice, mereu actualizate în eminescologie. De aceea, având în vedere cunoștințele dumneavoastră vaste, mereu actualizate în domeniul eminescologiei, vă adresez următoarea întrebare: Ce le mai rămâne astăzi și în viitor cercetătorilor științifici de aflat nou în creația lui Mihai Eminescu? Care sunt, în opinia dumneavoastră, acele aspecte ale gândirii estetice, poetice, metafizice, axiologice etc., care nu au fost încă pe deplin explorate și asupra cărora merită să se concentreze în continuare reflecția critică și efortul cercetării?

MC: Cu această primă întrebare – incitantă, provocatoare, delicată – fiindcă e vorba de o linie de demarcație care se vrea certă între ceea ce *s-a făcut* și ceea ce *ar trebui* să se facă întrăm în chiar câmpul epistemologic ce ni-l deschide și ni-l (re)deschide Eminescu. Intrăm într-o ecuație (cuvânt care-i plăcea poetului convins că ceva intră în relație cu ceva – e cuvântul filosofiei germane și al lui Nichita Stănescu, re-scriitorul elegiilor lui Hegel) dintre Multul deja realizat al eminescologiei și Multul încă nerealizat. Sunt două Multuri care se pun într-o dreaptă *cumpănă* (cuvânt iarăși eminamente eminescian). Dar să mergem *da capo* la subiect, *ad rem*, precum era îndemnul epistemic eminescian. Nu avem până astăzi un studiu fundamental despre filosofia lui Eminescu (cu toate deschiderile lui Călinescu și în special ale lui Noica, pledoariile regretatului Al. Surdu și vasta cer-

cetare neîncheiată a lui Tudor Ghidescu în cele trei volume intitulate *Archaeus. Sublimul creației eminesciene* și apărute postum). Puțin studiată este axiologia eminesciană, poetul fiind, la noi, primul care-i citează și-i comentează pe întemeietorii – nemți Rudolf Hermann Lotze și Wilhelm Windelband sau gândirea aforistică, afiliată – bineînțeles – gândirii filosofice. În cazul publicisticii, pe care o avem – iată – editată integral în ediția Perpessicius și în ediția (ier-tată să-mi fie modestia) în ediția chișinăuiană în opt volume pe care am coordonat-o), avem doar încercări („încercare” având și sensul francez de „eseu”) de valorificare și evaluare, precum cele notabile, ale lui Tudor Nedelcea și Monica Spiridon. Aproape necunoscute și nestudiate (excepție făcând acțiunile restitutive ale lui Helmuth Frisch) sunt paginile germane, poeziile scrise de poetul nostru în limba germană, traduceri făcute de el în germană și din germană în română. Ne bucură faptul că, în cadrul eminescienei germanistice, datorită soților Dascăl din Timișoara, s-a tradus, în sfârșit, *Jurnalul* cu texte germane al lui Maiorescu. O acțiune restitativă așteaptă și poeziile inedite ale lui Eminescu, parțial descoperite de Petru Creția și Oxana Busuioceanu. Mă limitez la aceste aspecte nerealizate sau parțial realizate, nemai-vorbind de ceea ce ne oferă, mereu surprinzător, câmpul epistemologic eminescian în domeniul imperativ al studiilor comparate, inter- și multidisciplinare.

AG: Îmi permit să amintesc că, în 2013, am avut o colaborare concretizată între copertile unei cărți: *Dialog cu Mihai Cimpoi. „Sunt om de cultură devenit un destin”* [1]. Ne-ați dezvăluit atunci numele oamenilor care au avut un rol formator în viața dumneavoastră, de la primii învățători de limbă română, Parfenie Guțu și Tatiana Calalb-Ciornăi, până la profesorii universitari Ion Osadcenko și Anatol Ciobanu. Ați vorbit despre cărțile „nucleare” ale personalităților care v-au modelat în materie de critică literară, în general, și în valorificarea creației eminesciene, în special. Amintesc aici doar câteva nume de referințe: Titu Maiorescu, Geor-

ge Călinescu și Vladimir Streinu. Ați evocat, în cartea de dialoguri, și mediile speciale care v-au marcat, cum a fost, de pildă, orașul Cernăuți. Nu-mi pot reprimă dorința de a reda aici pasajul de referință: „Cernăuțiul, orașul copilăriei mele, mă ducea acolo (fapt conștientizat un pic mai târziu) unde începea Drumul spre Centru al lui Eminescu. Orașul prezenta, pentru mine copil, un „paradis artificial” cu străzi pardosite cu dale de piatră de râu, cu case în stil manierist de burg austriac, cu un amestec babelic de populație, cu tarabe de postav, cit, satin, de șaluri și basmale care erau pipăite, țărănește, pe o parte și alta, de mama mea, în timp ce satul înfățișa un paradis, natural, cu soare mult, necruțător în amiezii, cu izvoare ce țâșneau vorbărește din coaste de stânci golașe. Cu dealuri și văi cu ritm undulant blagian, cu copaci stingheri și cu o maiestuoasă alee de tei, sădită de boierul Krupenski la 1900, cu pământuri rodnice de delniță și aride cu sărături. Cernăuțiul arăta exact cum l-a descris Călinescu în biografia romanțată a lui Eminescu. Vladimir Streinu, singurul din marii critici pe care mi-a fost dat să-l cunosc, îl considera unul dintre cele mai importante centre de cultură românească.” [1, p. 8-9] Facem un pas lateral naici și vă întreb, în oglindă: pe cine ați influențat dumneavoastră să se apropie de tema Eminescu? Ce orașe au devenit „eminesciene” sau chiar „eminescologice” sub îndrumarea lui Mihai Cimpoi?

MC: Oglinda mea pare poate săracă prin puterea ei de refracție optică, dar totuși „grăitoare” într-un fel: îndemnurile și sfaturile mele „academice” au dus la realizarea a patru teze de doctor, aparținând Anișoarei A. Mija din București („Etapale eminescologice românești”), Florian Copcea din Drobeta Turnu-Severin („Idea europeană”), Marian Mărgărit din Buzău („Muzicalitatea poeziei lui Eminescu”) și Nae-Simion Pleșca din Chișinău (cu privire la publicistică). Rodul colaborării mele cu cercetătorii din alte țări s-a concretizat în câteva articole semnate de Giuseppe Manitta (Italia), Kapi Kucuku (Albania), Xu Wende (China), traduceri ale lui Vitalii Kolodii și Oleg Goncareenko (Ucraina), Adam Puslojić (Serbia), europarlamentara Maria Gra-

pini, Dmitri Karalis (Sankt Petersburg). Eram sunat în anumite probleme, de (cine credeți?), de acad. Eugen Simion, pe care l-am convins (cu greu!) să reediteze volumul de debut *Proza lui Mihai Eminescu* și care mi-a încredințat să fac un amplu tabel cronologic cu comentarii analitice la ediția poeziilor eminesciene din prestigioasa colecție „Opere fundamentale” (tip Pleyade). Nu cred că mi se datorează „eminescianizarea” sub îndrumarea mea a unor orașe, dar cred că am impulsionat cel puțin desfășurarea eminescienei sub anumite aspecte la Huși, Craiova, Botoșani, Târgoviște, Târgu Mureș, Iași, Galați, în comunele Dumbrăveni – Suceava și Bezdead – Dâmbovița.

AG: În Cuvânt-înainte la *Dicționarul enciclopedic Mihai Eminescu*, regretatul Eugen Simion afirma că ați reușit să conturați, în vasta și „îndrăzneța” lucrare, atât biografia, cât și „mitul poetului” [2, p. 6]. Ne puteți povesti acest mit? Și, pentru că e vorba de mit, la ce întrebări fundamentale v-a răspuns el? Iar dacă îmi îngăduiți, v-aș întreba și care sunt, în opinia dumneavoastră, coordonatele mitopo(i)eticii lui Mihai Eminescu?

MC: Mihai Eminescu, avându-și punctul genezic în nebuloasa primară a farmecului exercitat asupra colegilor – jurnaliști, asupra „cucoanelor” de care îi vorbea Maiorescu într-o scrisoare și în cea dintâi apreciere a acestuia ca *personalitate europeană* în anul trecerii la cele eterne a poetului (1889), asupra marelui său prieten Creangă, asupra nașului său literar Iosif Vulcan și al lui George Melidon care găsea că este „geniu” la vârsta de nici douăzeci de ani, apoi continuarea, profetizată de același Maiorescu, ca secolul al XX-lea se va începe sub auspicii eminesciene. Mitul Eminescu, în ciuda reacțiilor ireverențioase ale canonicului Grama, legate printr-un arc voltaic de cele ale autorilor defăimători de la *Dilema* și din jurul ei, este un mit în *devenire*, eliberându-se de primul cerc al nebuloasei „cosmogonice” și adăugându-și mereu altele noi în felul configurației *atomului* făcută de Niels Bohr sau a *cercului cercurilor*

care crede el însuși că este organizat universul. Astfel, rând pe rând s-a adăugat că este expresia analogică a mitului romantic al Tănărului Geniu. A fost cel de-al doilea cerc armonizator al *personalității* sale ce deschidea perspectiva receptării evenimentelor conjuncturale care s-au perindat în viața lui meteorică, scurtă, în destin. Și-a valorizat toate însușirile sufletești cu care l-a înzestrat natura, transformându-le în cultură, *plăsmuire* vie; și nu oarecum, ci într-o *deplănătate de cultură* (cf. lu Noica); a transformat vitalitatea în productivitate în felul lui Goethe. Întâmplările vieții s-au transformat în planul *destinului*, iar calitatea operei în plan *axiologic* suprem, în vârful luminescent al culturii românești sau, cum zicem astăzi, în centrul ei canonic. Mitul Eminescu a determinat și marca ontologică românească, Mircea Eliade afirmând că, în cazul dispariției cărților ce ne reprezintă, și a păstrării doar a *Luceafărului*, s-ar putea determina coordonatele firești românești. Eminescu a devenit nu doar un reper valoric, ci și un reazem moral; în plin război Tudor Arghezi ținea, la Ateneu o conferință menită să sporească încrederea în supraviețuire a națiunii române cu axarea pe opere și personalitatea lui Eminescu. Cât privește mitopo(i)etica sa, sinonimizată cu *eminescianismul*, ea constă, rezumativ, în cultul adevărului, al „cuvântului de exprimă adevărul” al valorilor și virtuților, al *arheității* (al memoriei identității, al principiului universal, întemeiat pe trecerile succesive ale sufletului), al *entelehiei* antice, adică al perfecțiunii.

AG: Aveți un tip de critică reflexivă, liberă, mai plastică și ferită de clișeele interpretărilor pozitivistice sau structuraliste. Este, așa cum s-a afirmat adesea, o critică filosofică, articulată într-un limbaj conceptual, cu deschideri spre metafizică. Ați urmărit gândirea poetică, filosofică, politică, socială a lui Mihai Eminescu, viziunea sa asupra lumii și a culturii. Ați putea, în câteva fraze, să conturați proeminent lumea lui Mihai Eminescu? Cum vedea el lumea și cât de mult s-a distanțat de *weltanschauung*-urile vremii sale și, mai ales, de cele ale prezentului?

MC: Concepția asupra lumii a lui Eminescu se bazează pe o armonizare a *contrariilor*, a *paradoxilor*, poate ca la nici un alt mare poet al lumii. Oricum le-ai denumi, zicea el într-un mod apodictic, bazat și pe marea filozofie a lumii, – Absolut, infinit (ca dar al vieții), este *Unul*, care pune în ecuație durerea și fericirea, urâtul și frumosul, golul și plinul sufletesc, dreptatea și nedreptatea. Am putea spune că în Lumea lui Eminescu sunt multe lumi: o lume romantizată, o lume ca „nelumea”, ca *altă* lume, o lume mitică, proiectată cosmogonic și cosmologic, o lume ca teatru, ca „o comedie de obște” (concept preluat de la Oxenstierna și tradus în *Glossă*, o lume a „cercului strâmt” a Bulgarului și o Lume a Ideii, a sferei hyperionice, demiurgice, o Lume aieva și o Lume a închipuirii cu-a ei mândrei flori de aur” (ca în *Memento mori*). Ceea ce ne stimulează în încercarea noastră de a înțelege Lumea („în orice om, o lume își face încercarea”, vorba din *Împărat și proletar*) este conceptul eminescian de unitate a Universului, factor modelator recunoscut într-o dezbatere despre „Eminescu al meu” de notoriul filosof al științei, Solomon Marcus.

AG: Theodor Codreanu spune despre Mihai Cimpoi că este un „trăitor îndelungat în labirintul operei eminesciene” [3, p. 323]. Ați „trăit” mult lumea lui Eminescu și cred că i-ați preluat, în mare parte, convingerile și viziuni asupra lumii. Știu că aveți un material dedicat poeziei aforismelor lui Mihai Eminescu. M-aș bucura dacă ați comenta câteva dintre acestea în siajul temei anunțate în întrebarea precedentă, referitoare la universul eminescian și la modul în care el percepea lumea. Există, totuși, aforisme eminesciene pe care nu le împărtășiți, în sensul că nu sunteți de acord cu reflecțiile sau concluziile exprimate de poet?

MC: Aforisme eminesciene despre lume sunt o mulțime și înveșmântate într-o formă plastică memorabilă. Iată câteva dintre ele cu un scurt comentariu parantetic, pe care mi-l cereți: „Pentru a-și închipui cineva metaforic lumea ar

putea să ieie o bucată de lut, etern aceeași care, prin urmare, nu cunoaște timp – și să-i dea cele mai felurite forme când una, când alta, când așa, când așa. Lutul rămâne același”. (lumea e supusă unui principiu etern al devenirii, depinzând și de reprezentarea noastră); „O umbră a ființe-i, o spumă a cuvântului / și la un loc unire: zi-i lume și de mântui”); „Lumea-i umbra unui nor și visul unui dormind” (concepție tipic romantică a perisabilității, caracterului schimbător al lumii, al omului ce transpare și în poeziile de inspirație folclorică); „A umplut Dumnezeu lumea cu ce-a putut, dar a mai făcut și deosebiri” (constatare în spirit ludic, carnavalesc, crengian). Cu ce aforisme n-ar fi de acord?. Poate cu cele dure, radicale, lipsite de reverență călugărescă la adresa *femeii* (privită ca biblica Dalilă în *Scrisoarea V*).

AG: Ați realizat, de-a lungul anilor, mai multe bilanțuri ale eminescologiei – unul fundamental și extins, regăsit în volumul *Spre un nou Eminescu* (1993–1995), și altul, rezumativ, în cartea cu dialoguri din 2013. S-a produs, în ultimii ani, vreo mutație valorică în receptarea critică a lui Eminescu?

MC: Da. S-a produs. A fost continuată direcția ontologică în studiile eminesciene, fundamentată de Svetlana Paleologu-Matta, Rosa del Conte, George Munteanu, Ioana Em. Petrescu și Theodor Codreanu (care a vorbit printre altele de marea ontologie care e lirica și mica ontologie prezentată de publicistică). A venit Pompiliu Crăciunescu, aducându-ne un spirit revoluționar – copernican, în sîajul cercetărilor interdisciplinare ale lui Basarab Nicolescu, președinte-fondator al Centrului Internațional de cercetări și studii transdisciplinare (CIRET): întreaga operă eminesciană a văzut lca un grandios exercițiu mintal de înstăpânire a unei întrevăzute *transcosmologii* care marchează ireductibil, climatul nostru cultural. Totul văzut prin categoriile existențiale Viață, Moarte, Rațiune, Nebunie, Durere, Singurătate, studii de referință despre canonicitate, mitul Eminescu, publicistica, „conviețuirea cu el”, marea temă

a sacrului, odiseea receptării și unele aspecte comparate cu publicat și Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Georgescu, Theodor Codreanu, Cassian Maria Spiridon, Tudor Nedelcea, Zenovie Cărlugea, Constantin Cubleşan, Rodica Marian, Lucian Costache, Sălcu Horvat. (important este că studiile eminesciene să nu fie puse sub zodia neîncrederii: E în utilitatea lor ca atare, pe care, într-un fel, o avea chiar și Călinescu, „divinul critic” în finalul fundamentalelor sale cercetări (în șase volume, plus un număr mare de articole și recenzii), referindu-se la analiza „tehnicii” poetului și la faptul că izvorul tainic creației eminesciene e ascuns undeva, departe, în pădurea subconștientului lui.

AG: Cu îngăduința dumneavoastră, reiau un subiect din cartea de dialoguri din 2013. Vă întrebam atunci dacă ați avut vreodată ideea de a fonda o școală de critică la Chișinău? Mi-ați răspuns: „Bineînțeles. O școală mai cu seamă de eminescologi”. Vă întreb acum: a reușit să se înființeze o școală de eminescologi la Chișinău?

MC: O școală de critică la Chișinău e imposibil de creat, fiindcă criticii, constituind o *rara avis* la ora aceasta, se cantonează în studii lucrative universitare și rămânând, unii, la nivelul criticii universitare (în sensul tradițional bine cunoscut), neavând, apoi, spații pentru a se produce ca exegeți ai mișcării literelor de azi și ai cărților care apar (greu, de altfel, de urmărit) nu pot fi uniți într-o școală critică, fiind grupați (și, din păcate și gașchizați) în jurul unor reviste care apar/ nu mai apar. Am reușit, totuși, să formez un grup de cercetători în cadrul Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”, care pregătesc edițiile Congreselor Mondiale ale Eminescologilor și editează *Buletinul „Mihai Eminescu”*, reluare în serie a *Buletinului cernăuțean* al lui Leca Morariu și substituind neapariția *Caietelor Eminescu* de până la 1989.

AG: Anul 2025 a fost declarat „Anul Eminescu” de către guvernele Republicii Moldova și al României. Nu e prima oară când un întreg an este dedicat acestei personalități, a cărei semni-

ficații atinge anvergura ideii de identitate națională și europeană. Cum credeți că se va deosebi acest an de cele anterioare? Vor avea românii de spus altceva decât s-a spus până acum despre Eminescu? Ce planuri aveți pentru acest an, având în vedere că ați fost unul dintre inițiatorii și susținătorii acestui proiect?

MC: Anul Eminescu se cade să fie un an pus sub semnul elaborării și publicării unor ediții care să-i scoată opera din semiumbra ediției întemeiate de Perpessicius, editorul Model (ediția integrală a poeziilor, o ediție a maximelor, care să-i pună în evidență gândirea aforistică – ediții care să aibă acces și cititorul de rând, nu doar specialistul, volume de traduceri; nemții, bunăoară au tradus în engleză opera integrală a lui Goethe, constând din câteva zeci de volume și au pus-o pe internet; în această privință – *posibile dictu* – nu avem forța, pregătirea necesară și nici disponibilitatea celor două guverne de a

înțelege valoarea operei și personalității sale) sunt sigur însă că românii se vor pătrunde atât de europenitatea creației sale, cât și de importanța Ideii europene, pe care a promovat-o în mod programatic, prin pledoarii publicistice: și prin opera sa atingând o cotă valorică europeană, și prin personalitatea sa, înțeleasă maioreșcian ca fiind europeană.

Referințe bibliografice:

1. Grati, Aliona. *Dialog cu Mihai Cimpoi. „Sunt om de cultură devenit un destin”*. Colecția „Dialoguri la focul din vatră”. Chișinău: Prut Internațional, 2013.
2. Simion, Eugen. *Cuvânt-înainte la Mihai Cimpoi, Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Chișinău: Gunivas, 2013.
3. Codreanu, Theodor. *Mihai Cimpoi, de la mitopo(i)etică la critica ontologică*. Târgoviște: Editura Bibliotheca, 2016.